

Pál-Antal Sándor

Bodor Péter és a bankóhamisítás

Az utókor körében elterjedt monda szerint Bodor nem csak híres ezermester, hanem hírhedt pénzhamisító is volt. Azt állítják róla, hogy: „Az általa készített bankók tökéletes másolatok voltak, az is rá volt írva, hogy az utánnomást a törvény szigorúan bünteti.” A hagyomány szerint pedig a pénz úgy készült, hogy „a küszöbre elhelyezett elmés szerkezet, a kitűnő bankóprés, minden belépő láb nyomására egy-egy ropogós 10 forintos bankópénzt hullatott a pincében elhelyezett kosárba.” – olvasható többek között egy 2006-ban megjelent cikkben.¹

A marosvásárhelyi városi tanács által leleplezett tevékenységet illetően a köztudatban sok a bizonytalanság. De ez az ügy levéltári források alapján lépésről lépésre nyomon követhető, és az ezermester egész életére vonatkozóan ez a legdokumentáltabb. Mindehhez a legkézzelfoghatóbb segítséget éppen hosszú önvallomása, valamint egy sor főbírói jelentés nyújt.

Bodor a hamis „bankócédula” (ném. Anticipations Schein) készítésébe éppen abban az időszakban keveredett, amikor Marosvásárhelyre telepedett. A pénzhamisítást a városi tanács két tisztviselője – Sombori István városgazda és Áts József majorsági pénzbeszedő (kebli pénztáros) – 1819. december 2-án találta a piacon végzett ellenőrzés során. A két darab gyanús papírpénzzel aznap délelőtt tíz és tizenegy óra között jelentkeztek a főbírónál. Ott, tüzetesebb vizsgálat után megállapították, hogy azok hamisak. Ez után a piacon egy általános pénzellenőrzést végeztek, és rövid idő alatt újabb négy darab kétes bankót találtak. A gyanú egyből Bodor Péterre terelődött, hiszen egyedül őt tartották képesnek egy ilyen kézügyességet igénylő munka elvégzésére. Hamarjában be is rendelték a tanácshoz és vallasni kezdték, majd még azon éjjel házkutatást végeztek nála, ahol megtalálták nemcsak a szerszámokat, hanem több darab kész, illetve félig kész hamis pénzt is. Bodor nem tagadott semmit, szinte megkönnyebbülve a lelkét nyomasztó gondoktól elismerte bűnösségét, és vallomása alapján előállították cinkostársait, a marosvásárhelyi Pál Sámuel órást, Böszörmény Ádám puskaműves özvegyét, majd Tordáról Lakatos Sámuel órást. Bodor tettéről utóbb egy részletes írásbeli beismerő vallomását tett, amelynek fogalmazványa a Teleki család marosvásárhelyi levéltárába került.

¹ SZABÓ László Bodor Péter, a székely ezermester. In: *Átalvető*, december, 47.

A házkutatások alkalmával a cinkostársaknál semmi inkrimináló tárgyat nem találtak. Lakatos Tordán egy vásárhelyi vásárostól értesült Bodor letartóztatásáról, és előállítására előtt volt ideje megszabadulni a bizonyítékoktól. Pált letartóztatták, ingóságait leltározták és vallasni kezdték, majd Bodorral is szembesítették. De ő mindent tagadott. Terhelő bizonyítékok hiányában, és kitartó tagadásának köszönhetően, hosszabb vizsgálati fogság után szabadon engedték, és vagyonát is visszaadták. Böszörményinét nem helyezték előzetes letartóztatásba, és háza sem lett zárolás tárgya, de egy darabig katonasággal őriztetik.² A több hónapig tartó kihallgatási jegyzőkönyv több mint 200 oldalnyi terjedelmű.

Bodor a pénzhamisítást – vallomása alapján – 1816-ban kezdte, akkor, amikor a marosvásárhelyi puskaműves Böszörményi Ádám, régebbi ismerőse, a báró Nalácz József tordai udvarában tartózkodó mesternek, egy levél kíséretében „czédula nyomtató machinát” küldött. Ez a könnyű pénzszerzési lehetőséggel kecsegtető ajánlat meglepte, és elfogta a bizonytalanság miatt. De nem tudott ellenállni a csábításnak, megtartotta a küldött eszközöket. „A levelet ijedtembe mindgyárt széljel téptem – szól a vallomása – a formákat is el akartam rontani, de mivel különös házam nem volt báró Nalácz József őnagyságánál, ahol azt véghez vihettek volna, kéntelen voltam elrejtetni, hogy nehogy valaki megkapván, meg nyomorodgyon véle.”³

Mivel Böszörményi tettét sehol megokolva nem találtuk, és Bodor a kísérőlevelet, amelyben arról szó eshetett, megsemmisítette, nem tudhattuk meg, hogy a küldő mi okból szabadult meg a hamisításhoz használt formáktól. Talán félt a leleplezéstől, de az is lehet, hogy érezte közelgő halálát (a hamisítások nyilvánossá válásakor ő már nem volt az élők sorában), másra bízta, mivel sajnálta megsemmisíteni azokat. Arra is gondolhatott, hogy pártfogoltja támogatni fogja leendő özvegyét.

A kapott formákat Bodor rejtegetni kezdte, Aranyospolyánra, majd Magyarfenesre is magával vitte. Magyarfenesen, mialatt báró Jósika Miklósék,⁴ 1818 elején farsangolni Kolozsvárra mentek, a fa-részeket elégette. Ekkor meglepte őt Lakatos Sámuel órás, tordai ismerőse, és kényszergette, hogy a formák hiányzó részeit pótolják, és készítsenek azokkal bankókat. Bodor engedett a csábításnak, és a hiányzó részek helyett tökéletesebb szerszámokat készített, mint amilyenek a Böszörményié voltak. Ezekkel nyomtatott 40 darab tízforintos

² Mvhely város lt, Acta Politica, 298/1820. sz., 41–43, 58–59.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Teleki cs.lt, P 664, II. tétel, lymbus 9. csomó.

⁴ Jósika Miklós br. (Torda, 1794. április 28. – Drezda, 1865. február 27.) író, a magyar romantikus regény megteremtője.

papírpénzt, amelyeket Marosvásárhelyre mentében, a tordai városháza tornyában átadta Lakatosnak.

Vallomása szerint, az első hamisítványok átadásakor, ismét elfogta a félelem és a lelkiismeret-furdalás. Meg akarta semmisíteni azokat, de Lakatos ismét lebeszélte erről. De – lelkiismerete megnyugtatótatására – megígértette a társával, hogy nélküle a szerszámokat nem fogja használni, és egy későbbi alkalommal közösen megejtik megsemmisítésüket.

Az elég hosszúra nyúlt vallomás folytatásának a lényege a következő: Bodor Vásárhelyen a ferenceseknél kapott szállást. Miután kicsomagolt és olvasni kezdett, bement hozzá Pál Sámuel, egy rámenős órás, akivel korábban peres ügye is volt. A váratlan vendég, nézelődése közben meglátta a formákat, és addig gyözködte őt, a fenyegetőzéstől sem riadva vissza, míg ráállt újabb bankók készítésére. A forma hiányzó farészeit maga Pál készítette, amelyekkel 35 darab tíz forintost nyomtattak. Ez után ismét elfogta a nyugtalanság és a formákat a Marosba akarta dobni. Kivitte azokat a Maros-partra, de az alacsony vízállás miatt meggondolta magát, és elásta. Nem sokkal később megérkezett a tordai társa és megfenyegette, hogy feljelenti, ha a formákat oda nem adja neki. Nem tehetett egyebet, engedelmeskedett. Visszament, kiásta és átadta az egészet a nem várt vendégnek. Az év végén, miután meghallotta, hogy Tordán már beszéd tárgya Lakatos pénzpazarlása, gyorsan odament, és visszavette a szerszámokat. Még mielőtt valamit is tehetett volna velük, súlyos beteg lett, de a felépüléséről értesült Pál Sámuel ismét megjelent nála, és újabb pénznyomtatásra erőltette. Közben felszínre lépett Böszörményiné is, aki tudott néhai férje intézkedéseiről, és feljelentéssel fenyegette, ha nem segít rajta. Szorult helyzetében neki is adott a hamisítványokból. Rövidesen Lakatos jött a formákért és újra elvitte azokat, majd Pál szállott rá újból, és ez a kényszerítgetés folytatódott a lebukásig.

A Lakatos által elvitt példányokon kívül, a kész cédulák egy részét Pál Sámuel a debreceni sokadalomban értékesítette, a többi Bodor a kereskedőktől vásárolt holmik kifizetésére és egyéb tartozásai kiegyenlítésére használta.

A letartóztatott és Marosvásárhelyre szállított Lakatos kezdetben tagadott, de hamarosan vallani kezdett, és igyekezett Bodort főbűnösnek beállítani. Az 1820. május 5-i kihallgatásakor azt nyilatkozta, hogy amikor Magyarfenesen formametszésen találta, kapott tőle 20 rénes forintot, de azok nem voltak hamisak. Azután kapott tőle Fenesről 300 forintot (30 darabot), Tordán 400-at (40 darabot), 1818 májusában Marosvásárhelyen átvett 250 darabot, majd hármat, 1819-ben előbb 8 darabot, majd 80-at. Ezekkel az összegekkel kapcsolatosan megjegyzi, hogy a hibásakat és a felismerhetőket megsemmisítette, az értékesítettekért kapott valódi pénz felét, sőt még többet, készpénzül átadta Bodornak, és csak a kisebb rész maradt

neki. Vallomását azzal is megtoldotta, hogy egyik alkalommal azért hívta Marosvásárhelyre, hogy átadja neki még 6000 forintot (vagyis 600 darabot), de azok átvételét megtagadta. A szembesítéskor is fenntartotta állítását. De Bodor tagadott, csak a Tordán átadott 40 darab hamis tízforintost vállalta magára.⁵

Tény, hogy mintegy három év alatt elég sok hamis pénzt hoztak forgalomba, de azoknak csak egy részét sikerült a hatóságnak azonosítani és bevonni. Összesen 51 hamis tízforintost találtak Marosvásárhelyen, amelyekről – néhány darab kivételével – megállapították, hogy Bodor készítette. A vizsgálatok befejezésekor, egy 1822. április 11-én készült kimutatás szerint, a 46 darab általa készített hamis tízforintos bankjegyet 21 személynél találták. Ezek fele Issekutz Bogdán kereskedőnél volt, a többi ugyancsak vásárhelyi kereskedőknél.⁶

A pénzhamisításokkal kapcsolatos ügyeket első fokon a marosvásárhelyi Királyi Táblán tárgyalták. Mellette működött a vizsgálatokat végző, ügyészi feladatokat ellátó Közügyigazgatóság (lat. Fiscalis Directoratus). Ezért a pénzhamisításba keveredett személyek ellen a nyomozást is Marosvásárhelyen folytatták, a letartóztatott személyeket pedig, perük itteni fázisának lefolyásáig a marosvásárhelyi tanács fogdájában őriztették. Az első fokú végzés, mint fellebbviteli fórumhoz, a Főkormányzékhez került, és a végső döntést az uralkodó hozta.

A Királyi Tábla Bodorék ügyében ítéletet 1820. december 19-én hozott, amelyet a Főkormányzék az 1822. szeptember 22-i határozatával jóváhagyott, és megerősítés végett az uralkodó elé terjesztette. Az uralkodói ítélethirdetés, 1823. február 21-én történt, és a korabeli gyakorlat szerint azt az Erdélyi Udvari Kancellária révén a Főkormányzékhez küldték a felek értesítése végett. Az I. Ferenc császár, mint magyar király és erdélyi fejedelem által hozott végleges ítéletről szóló, 1823. április 4-én keltezett értesítés a városi tanácshoz április 25-én érkezett, amit Bodor tudomására hoztak. Az uralkodói döntés értelmében, Bodort hét, Lakatost pedig négy évre, heti két alkalommal vízen és kenyéren való éléssel súlyosbított, Szamosújváron letöltendő szabadságvesztésre ítélték. Pál Sámuel felmentették. Őt már a marosvásárhelyi ítélet után szabadlábba helyezték, Lakatost pedig Szamosújvárra küldték. Az ítélet közzétevésekor már csak Bodor tartózkodott a város fogházában.

A legfelső ítélet értelmében a hét év szabadságvesztés 1820. december 19-cel kezdődött és 1827. december 19-éig tartott. Az első fokú ítélet kihirdetése előtti egy év vizsgálati fogságot nem számították a letöltendő időbe. Így Bodor – első alkalommal, mivel később még volt egy hasonló esete – ténylegesen nyolc évet raboskodott.

⁵ Mvhely város lt, Acta Politica, 298/1820. sz., 113–114.

⁶ Kolozs Megyei Nemzeti Levéltár, Marosvásárhely város lt, 12. sz, 13.

Az értesítéssel egy időben, a városi tanácshoz egy kiegészítő leiratot is érkezett, amelyben közölték, hogy: „a hamis papiros pénz készítésének terhes vétkébe elegyedett Bodor Péter az Őfelsége különös királyi kegyelméből a halálos büntetés alól feloldatván, tehát hogy azon Bodor Péter ennek utánna ártatlanul és fedhetetlenül viselje magát, ő a határozott rabságbeli büntetésének kiállása után is szemügy alatt tartassék.”⁷ Ez a rendelkezés azt jelentette, hogy – büntetése lejártá után – Bodor köteles visszatérni és a városi tanács felügyelete alatt maradni. Az utóbbi feladata nem lehetett más, mint egy újabb hasonló cselekedet megakadályozása.

A feltételezések ellenére a hamisított tízforintosok elég silány minőségűek voltak. Nemcsak a formákról állapították meg, hogy nem eléggé kimunkáltak, hanem a papír színezésére használt festék egy része sem felelt meg a követelményeknek. A vizsgálati iratokból kitűnik, hogy a hamisítványok mai szemmel nézve elég kezdetlegesek, a figyelmesebb szemlélők számára könnyen felismerhetők voltak. A különböző tízforintos cédulák összevetésekor a nem szakembereknek is – értsd a városi tanács tisztviselőit – könnyen sikerült elkülöníteniük a hamisakat az eredetiektől. Még az egyes hamisítványok közötti különbségeket is kimutatták.

A kormányzónak írt jelentésében a marosvásárhelyi főbíró a hamis bankókon a következő eltéréseket jelezte: „a.) A Bodor Péter hamis anticipations scheinajinak (váltócéduláinak) fellyül felől a számtábla szegeletjén mind kicsi r. betű vagyon nyomtatva; b.) Extenziója (terjedelme) megmérettetvén kisebb valamivel az anticipations scheinnál; c.) A festéke kinerossal (hamuval) készülvén, nem olyan tiszta és állandó, mint a jó scheinna; d.) A Bodor Péter által készített anticipations scheinakba a vízi figurák rózsák és betűk, a cédula hátán lefordítva szembetűnőleg kitetszenek, minthogy azokon vakarással is segített, vallomása szerint, mely a jó anticipations scheinakba nem tapasztaltatik; e.) A Bodor Péter cédulái mind öszveroncsoltak, mesterséggel bémázoltak, szennyesek.”⁸

Az elemzett cédulákkal kapcsolatosan maga a hamisító is elismerte, hogy a „festéket nem tudta olyan jól készíteni, hogy olyan tiszta scheinakot nyomtathasson”. És mégis sikerült forgalomba hozniuk elég sokat belőlük, mivel abban az időben a papírpénzt használók körében még nem alakult ki az óvatos elővigyázatosság, mint amilyen a mai embert jellemzi.

Méltatói közül többen Bodor halálra ítéletét és közbenjárás révén a haláltól való megmentését nemcsak legendának vélték, hanem kész tényként kezelték, amelyben Bolyai Farkas, a hú barát és több marosvásárhelyi polgár közbenjárásának döntő szerepet tulajdonítottak. A látszatra hihetőnek és igaznak tűnő állítással csak az a baj, hogy a halálos

⁷ Mvhely város lt, Acta Politica, 298/1820. sz., 14.

⁸ Ua. Acta Politica, 298/1820. sz., 41–43.

ítéletet nem kellett visszavonni, mert ilyen nem volt. Bolyai és társai nem is írtak könyörgő levelet az uralkodóhoz. A felsőbbséghez bármilyen ügyben a városi tanácson keresztül lehetett folyamodni. Levelüket Bolyaiék is a tanács révén juttathatták volna a címzetthez. De ilyen akciónak a város korabeli kiadványi jegyzőkönyveiben, vagy az irataiban nyoma sincs. Bodor ügyében a felsőbb hatóságokhoz csak a városi tanács fordult, kötelessége lévén minden vele kapcsolatos kérdésről jelentést tenni. A legendát táplálók a „közbenjárást” bizonyosan összetévesztették azzal a folyamodvánnyal, amelyben a városi tanács kérte, hogy büntetése letöltésének idejére ne vigyék el a városból – ti. Szamosújvárra – mivel az itteni közösség számára hasznos munkát végez.

A halálos ítélettel kapcsolatosan megemlítjük, hogy az akkor hatályos törvénykezés a pénzhamisítást halálbüntetéssel sújtotta Európa-szerte, így a Habsburg Birodalomban is. Ezt a középkorban gyökerező rendelkezést, amely nemesfém- és ércpénzekre vonatkozott, a 19. század elején a papírból készíttettek már csak elvétve alkalmazták, de csak Nyugat-Európában. A papírpénz bevezetése után, főként a napóleoni háborúk idejétől kezdődően a pénzhamisítások elszaporodtak. A törvény szószerinti alkalmazásával elég sok embert kellett volna halálra ítélni és kivégezni, de a bankócedula törvénytelen készítését nem tekintették akkora bűnnek, mint a nemesfémből vertekét. Az 1810–1830-as években a Habsburg Birodalomban elszaporodott pénzhamisítók már csak néhány évre szóló börtönbüntetést kaptak. Így jártak el Bodorékkal is. De az ítéletbe belefoglalták, mint más pénzhamisítási perekben hozott ítéletekben is, hogy az ország törvénye szerint, mint főben járó bűnért, halálbüntetés jár, azonban az uralkodó kegyesen eltekint ettől.

In *Népújóság*, 2015. május 29 és június 5.

